

Posudok oponenta na habilitačnú prácu Mikuláša Jančuru

Cestovný ruch v medzivojnovom období na Slovensku v hospodárskych disproporciách a kultúrno-spoločenskej dynamike. Košice: UPJŠ, 2024, 166 strán

Slovenská historiografia nie je ešte dostatočne bohatou na práce, ktorých ústrednou témou je cestovný ruch. Preto je dobré, ak sa napr. ako kvalifikačné práce objavajú také, ktoré sa venujú cestovnému ruchu. Je to aj prípad Mikuláša Jančuru, ktorý sa mu dlhodobo venuje a je autorom viacerých štúdií doma i v zahraničí analyzujúcich cestovný ruch na Slovensku (aj v Československu) v medzivojnovom období.

Habilitačná práca M. Jančuru pozostáva zo šiestich kapitol, resp. štúdií, ktoré už boli publikované či čakajú na svoje zverejnenie v odbornej časopiseckej spisbe, teda prešli odborným posudzovateľským procesom.

Cestovný ruch, ako to skonštatoval aj M. Jančura, bol a je pomerne obsiahlym fenoménom v aktivitách novodobej spoločnosti. Neviaže sa len na oddych a rekreáciu, či spoznávanie nových miest (destinácií), ale má tiež významné miesto v hospodárskej a kultúrno-spoločenskej oblasti. Autor sa stotožnil s názorom českého historika Milana Hlavačku, ktorý počiatky moderného turizmu položil do druhej polovice 19. storočia (s. 21). Ďalší autori, ktorých M. Jančura uvádza, sa snažia definovať cestovný ruch z rôznych pozícií, napr. z hľadiska produktívneho, ale aj neproduktívneho využitia voľného času v podobe turizmu, z hľadiska hospodársko-ekonomických mechanizmov industriálnej spoločnosti, z hľadiska dopravy, osobitne automobilizmu, spotreby, propagácie, zážitkov a pod. To núka autorovi dobrú východiskovú bázu pre jeho vlastnú charakteristiku cestovného ruchu v medzivojnovom období. V tejto časti sa autor habilitačnej práce pokúsil zbilancovať historickú produkciu českého a slovenského prostredia zaoberajúcu sa cestovným ruchom. Nepochybne ide o potrebnú ale aj zaujímavú časť habilitačnej práce, kde jej autor sleduje názory a pokusy na vymedzenie cestovného ruchu, turizmu, turistických destinácií, ale zdá sa, že viac z hľadiska sociológa ako historika, a potom je tu druhá časť, v ktorej sleduje českú a slovenskú historickú spisbu venujúcu sa cestovnému ruchu. Tu by som mohol autora upozorniť, že k dejinám cestovného ruchu prispelo podstatne viac autorov, ako ich uvádza. Ak by sme si prezreli len produkciu kníh o dejinách podtatranských miest a dedín, tak by už ony sami osebe bohato prispeli k predloženej bibliografii slovenskej spisby. A to mám na mysli

napr. aj dvakrát spomínaného Ivana Bohuša, autora desiatok štúdií, odborných i popularizačných článkov týkajúcich sa cestovného ruchu vo Vysokých Tatrách. V súvislosti s dejinami podtatranských obcí vidieť úzku prepojenosť cestovného ruchu a jeho hospodárskych dopadov na región, ba aj na celé územie Slovenska, dokonca aj na česko-slovenské vzťahy v medzivojnovom období (napr. likvidácia zubačky v roku 1933). V roku 2012 sa v Starej Lesnej konala medzinárodná konferencia *Die Erschließung der Karpaten*, ktorej sa zúčastnil aj habilitant a z ktorej v roku 2015 vyšiel rovnomený zborník. Obsahuje celý rad štúdií, týkajúcich sa cestovného ruchu vo Vysokých Tatrách.¹ Myslím, že by nebolo zlé, ak by bol zaradená aspoň do bibliografického prehľadu odbornej literatúry viažucej sa k cestovnému ruchu. Určite by stála za pozornosť aj kniha s názvom *Životné osudy Jozefa Sentivániho*,² v ktorej je pomerne podrobne zmapovaný život J. Sentivániho v súvislosti so zakladaním tatranských osád s hlavným akcentom na Štrbské Pleso a s dôrazom na rozvoj cestovného ruchu vo Vysokých Tatrách, na čom mohol v medzivojnovom období vo veľkej miere stavať čsl. cestovný ruch. Nepochybne by sa tu mala nájsť aspoň zmienka o Milošovi Janoškovi, priekopníkovi tatranskej turistiky a autorovi prvého Sprievodcu po Tatrách, jedného zo zakladateľov Tatranského spolku turistického (1919), člena Klubu československých turistov a autora viacerých turistických sprievodcov.

Autor v druhej kapitole vníma cestovný ruch ako voľnočasovú mimopracovnú aktivitu spojenú s rekreáciou a oddychom mimo miesta trvalého pobytu (s. 43). V tejto súvislosti dáva do popredia kreovanie technicko-organizačného zázemia cestovného ruchu v ČSR s osobitným akcentom na územie Slovenska. V úvode tejto časti Mikuláš Jančura uvádza faktory, ktoré determinovali rozvoj cestovného ruchu na Slovensku krátko po vzniku ČSR a porovnáva ich s územím Čiech a Moravy. Boli to nižší stupeň technického rozvoja a modernizácie, slabá dopravná infraštruktúra, nižšia životná úroveň a agrárny charakter krajiny. (s. 47) K tomu by som doplnil jeden z výrazných determinantov – a tým bol rozpad Rakúsko-Uhorska a s ním strata pôvodnej bohatej i menej zámožnej klientely, ktorá napr. do Vysokých Tatier prichádzala z Budapešti, ale aj z Viedne a z nemeckých krajín. Českí turisti ju nedokázali okamžite nahradiť a hlavne nie v oblasti tržieb. Podobne to bolo aj v kúpeľníctve. O čosi neskôr

¹ Themenschwerpunkt Die Erschließung der Karpaten. Danubiana Carpathoca Band 8 (55) 2014. Herausgegeben von Harald Heppner. München: Verlag De Gruyter Oldenbourg, 2015.

² *Životné osudy Jozefa Sentivániho*. Zost. Oto Jalovčík, Michal Sýkora, Peter Vítek. Štrba: Obec Štrba, 2021.

– po vypuknutí veľkej hospodárskej krízy to cestovný ruch na Slovensku bolestivo pocítil (napr. stratou pracovných príležitostí).

Mikuláš Jančura v uvedenej kapitole predstavil budovanie organizácií, ktoré mali na starosti rozvoj cestovného ruchu a vcelku podáva zaujímavý a pomerne komplexný pohľad na túto oblasť podnikania, nezabudnúc na úlohu mladého štátu v tomto segmente podnikania. Ďalej si všíma dopravnú štruktúru Československa a budovanie dopravných spojení v ňom, ktoré nesporne mali vplyv na rozvoj cestovného ruchu v krajine. V podkapitole *Štát ako podnikateľ v oblasti cestovného ruchu* netreba zabudnúť, že budovanie rekreačných a kúpeľných centier a ich štátna podpora sa štátu vracali napr. aj pri oficiálnych a neoficiálnych štátnych návštevách, ktoré prichádzali do Československa, že sa niektoré významné medzištátne rokovania realizovali v popredných rekreačných strediskách, ako napr. rokovanie Malej dohody na Štrbskom Plese v júni 1930, ale aj iné.

Tretia kapitola habilitačnej práce je už úzko zameraná na automobilizmus, a to na príklade Autoklubu Košice. Túto časť svojho príspevku autor uviedol pomerne rozsiahlou metodologickou úvahou o „voľnom čase“, teda o čomsi, s čím bol na svojom počiatku automobilizmus spätý. Spätý bol aj s majetnými vrstvami obyvateľstva, ktoré si mohli dovoliť mať auto a využívať ho pre svoje záujmy, napr. na rýchlostné preteky, ale aj na cestovanie. V texte sa stretávame s konštatovaním, že sociálno-ekonomické mantinely obmedzili automobilitu na aktivitu vyšších vrstiev, a to pretrvávalo do prelomu 20. a 30. rokov 20. storočia. Vo všeobecnosti je to možno korektné konštatovanie, ale nie vždy platí. Napr. v Štrbe boli v závere 20. rokov viacerí majitelia automobilov – miestny evanjelický a tiež katolícky farár a dvaja taxikári. Podobná situácia, a možno aj lepšia, bola v mestách. Čitateľ zaujímajúci sa o automobilizmus si v tejto časti určite nájde mnoho zaujímavých informácií i podnetov, a to hlavne z Košíc a o Košiciach, dozvie sa o tom, aké značky áut jazdili po meste, aké predajne áut boli v Košiciach, ako k rozvoju automobilizmu prispela uhorská šľachta. No na margo názvu a obsahu tejto kapitoly by som chcel pripomenúť, že košickému autoklubu je venovaný relatívne malý priestor, pričom čitateľa by určite zaujímalo, kto autoklub založil, za akých podmienok, aká bola jeho členská základňa, čo sa ním stalo po Viedenskej arbitráži a pod.

Štvrtá kapitola svojím názvom naznačuje jej metodologicko-historiografické ukotvenie. Autor v nej najskôr ponúka pohľad na krátke dejiny historickej spisby venujúcej sa automobilizmu v Československu, ktoré sa začali „na prelome 70. a 80. rokov 20. storočia“.

Jeho rozprávanie sa odvíja od ním už vypublikovaného príspevku *Československá automobilová história* (v roku 2012). Táto kapitola nadväzuje a dopĺňa predchádzajúcu časť habilitačnej práce. Autor v nej konštatuje nerovnovážny vzťah českej a slovenskej historickej spisby venovanej automobilizmu a podkladá to konkrétnymi prácami, ktoré ďalej analyzuje.

V súvislosti s prvou a touto kapitolou habilitačnej práce sa vynára otázka o výhodách a rizikách kvalifikačnej práce postavenej na jednotlivých parciálnych štúdiách, ktoré sú zaradené do habilitačnej práce. Nesporne veľkou výhodou je to, že texty jednotlivých štúdií, ktoré boli už publikované v odborných časopisoch a ako kapitoly monografie, prešli recenzným pokračovaním, a teda je veľký predpoklad, že budú akceptované odbornou verejnosťou. Riziko zas spočíva v tom, že jednotlivé časti (kapitoly, štúdie) habilitačnej práce na seba celkom nenadväzujú a fragmentujú jej text. Stávajú sa zdrojom otázok, ktoré by čitateľ chcel, aby mu ich autor objasnil. Mne sa núka otázka, či by v súvislosti s touto kapitolou nebolo vhodnejšie zmeniť poradie tretej a štvrtej kapitoly?

Piata časť posúva rozprávanie Mikuláša Jančuru na Balkán – do Juhoslávie, kde sleduje nadväzovanie kontaktov medzi ňou a Československom v medzivojnovom období. Ide nesporne o zaujímavú kapitolu, ktorá približuje rozvoj cestovného ruchu medzi dvoma spojeneckými krajinami, a to v súvislosti nielen s ich politickými ale aj hospodárskymi cieľmi.

Chcel by som však upozorniť, že hneď prvá veta druhej podkapitoly *Technicko-organizačné východiská* narúša historický kontext stredoeurópskej reality, keď autor píše o kontaktoch medzi ČSR a Juhosláviou pred prvou svetovou vojnou (s. 102). Vari netreba vysvetľovať, že v tom čase tieto dve krajiny neexistovali a boli súčasťou jednej monarchie. Predpokladám, že ide len o nechcenú skratkovitosť v rozprávaní o vzťahoch v uvedených krajinách.

Šiesta časť sa venuje propagácii medzivojnového Československa ako turistickej destinácie, čo názov tejto kapitoly trochu zahmlieva formuláciou: „Reprezentácie medzivojnového Československa...“ Pravda, čitateľ v texte kapitoly napokon zistí, že nejde napr. o politickú, športovú a inú reprezentáciu krajiny, ale o jej propagáciu. Zaujímavým postrehom, ktorý Mikuláš Jančura zachytil u amerického autora Williamsa a v tejto kapitole prezentoval, je takpovediac vnútorné vnímanie samotného Československa, presnejšie Slovenska Čechmi, „*pre ktorých je Slovensko divokým a neotesaným východom*“, ktoré Česi vnímali podobne ako Newyorčania Indiánov (s. 119). Inými slovami, pred Československom stála v medzivojnovom období dôležitá úloha priblížiť krajinu nielen pre potenciálnych

zahraničných turistov, ale aj pre domácich. Tu by som pripomenul, že nešlo len o tlačný propagačný materiál o Slovensku, o Podkarpatskej Rusi i českých zemiach, ale aj o filmový. V medzivojnovom období bol natočený celý rad krátkych propagačných filmov najčastejšie s českým ale aj s nemeckým komentárom. Vo vzťahu k Slovensku by sme nemali zabúdať na Karola Plicku, jeho úžasné fotografie, ktoré približujú krásy Slovenska a jeho ľudu českému i zahraničnému cestovateľovi, Plickove dokumentárne filmy, ako napr. Zem spieva. Ale aj českých výtvarných umelcov. Ako príklad by som uviedol Jana Hálu, ktorý sa usadil v podtatranskom Važci, maľoval Vysoké Tatry a obyvateľov Važca v ich dobových krojoch a obrazy vystavoval na rôznych kolektívnych i individuálnych výstavách nielen na Slovensku, ale aj v Čechách a získaval tak priaznivcov pre Važec, Vysoké Tatry i pre Slovensko (vo veľkej miere tak pomohol získať financie pre obnovu vyhorenej podtatranskej dediny). Bola to zároveň nepísaná, ale priama podpora vnútroštátneho cestovného ruchu. Na druhej strane, autor detailne opisuje niekoľko propagačných letákov, ako napr. leták z roku 1936 – „Zima v Československu“, v ktorom sa zamýšľa nad symbolikou lyžiarky, jej pohľadu s pozadím zimného letoviska (s. 129), čo je namieste, ale čitateľovi pri viac-menej kulturologickom opise tohto letáka vznikne otázka, kto je autorom, kde sa takého plagáty tlačili, v akých nákladoch, kde boli umiestňované – teda všetko konkrétne veci – fakty, bez ktorých sa historická veda nezaobíde, ak nechce sklízuť do všeobecnej sociologickej či kulturologickej schémy. Tu by som pripomenul charakteristiku historickej vedy, ktorej zvláštnosťou je to, že skúma konkrétne prejavy historických udalostí, že jej úlohou nie je len zovšeobecňovanie empirického materiálu, ale aj bezprostredná rekonštrukcia individuálnych zvláštností historických udalostí, postáv, faktov... Bez faktografickej základne by sa totiž história premenila na nezaujímavú sociologickú schému, pravda, bez teoretického zovšeobecnenia by zas zostala zbierkou zhromaždených zaujímavostí a jednotlivostí...

Čo sa týka stavby jednotlivých kapitol, je evidentné, že autor podliehal tlaku metodológií z oblasti sociológie, menej z oblasti histórie, že z čitateľského hľadiska sa žiadalo povedať viac o dejinách cestovného ruchu, možno práve na úkor metodologických úvah.

Iný charakter majú moje poznámky k písaniu veľkých a malých písmen, v tom Mikuláš Jančura nebol veľmi dôsledný. Ako príklad uvádzam: Rakúsko-uhorská monarchia (s. 71, 104) Rakúsko-Uhorská monarchia (s. 73) – správne rakúsko-uhorská monarchia (nejde o názov štátu); Košicko-Bohumínska trať – správne Košicko-bohumínska trať; České krajiny (s. 79);

Český bankový kapitál (s. 103); dopravné problémy Malodohodových štátov (s. 105) – píše sa s malým písmenom, keďže nejde o oficiálne názvy; „brožúry,... boli vydávané v troch jazykových mutáciách, a to Nemčina, Erancúzština a Angličtina...” (s. 120, 128) – tu je to zas opačne – uvedené jazyky sa píše s malým písmenom. Potom sú tu aj autorove novotvary, ako vo vete: „založený na konzumerizme“ (s. 121) – na konzume?; Juhoslovanské pobrežie (s. 141) uvedené ako názov.

Záver:

Habilitačnú prácu Mikuláša Jančuru som si prečítal so záujmom a môžem konštatovať, i napriek vyššie uvedeným kriticky ladeným poznámkam a doplnkom, že ide o autora s dobrým prehľadom v modernej a najmä zahraničnej literatúre, zaoberajúcej sa problematikou cestovného ruchu, hoci nie vždy patriacej do skupiny historických prác. Je to však autorov presah do iných vedných odborov (najmä sociológie, prípadne aj kulturológie), čo podčiarkuje jeho úsilie o interdisciplinárny výskum a interdisciplinárny výklad problematiky. Jednotlivé štúdie zaradené do habilitačnej práce svedčia o tom, že skúmanej problematike rozumie, je v nej zorientovaný a že pri väčšom zameraní na historický kontext budú jeho texty, jeho výskumy zaujímavé nielen pre odbornú, ale aj laickú čitateľskú verejnosť. Vzhľadom na to po úspešnom obhájení habilitačnej práce odporúčam udeliť Mikulášovi Jančurovi vedecko-pedagogický titul **docent**.

V Prešove 25. 2. 2025

prof. PhDr. Peter Švorc, CSc.